

Splošni pregled

Odkritje Prešernovega spomenika se je vršilo dne 10. septembra po določenem sporedu ob krasnem vremenu nad vse sijajno. Pričakovali smo dosti od tega dne, veselili smo se ga odkritosrčno dolgo dolgo, a kar nam je nudil, je nadkrnilo vse naše nade. To je bil v istini praznik, kakršnega slovenski narod še ni doživel, praznik, ki ostane vsem, ki so se ga udeležili, vse žive dni v spominu!

Pred „Narodnim domom“ je bilo zbirališče raznih odposlancev, zastopnikov in društev; od ondod se je začel točno ob polu 11. uri premikati skozi gosto vrsto praznično razpoloženega ljudstva veličastni sprevod na slavnostni prostor na Marijinem trgu, kjer je še platno prikrivalo Prešernov spomenik radovednim očem. Društvo za društvom je prihajalo, bolj in bolj se je polnil Marijin trg, od hipa do hipa je bil čarobnejši pogled na zbrane množice! Četrta na 12. uro so zapela ljubljanska pevska društva „Slavec“, „Ljubljana“, „Merkur“ ter moški zbor „Glasbene Matice“ pod vodstvom koncertnega vodje gosp. prof. Matēja Hubada Anton Nêdvedovo kantato „Slava Prešernu“. Mogočna skladba, izvajana od toliko čvrstih, izšolanih glasov, je napravila najgloblji vtisk. Po kantati pa je stopil na oder slavnostni govornik gospod dr. Ivan Tavčar, ki je opetovano burno aklamiran govoril tako-le:

„In tako je vendar napočil veliki in slovesni ta dan! Naša srca so ga poželela in naše duše so hrepenele po njem! Več nego sto let je preteklo, kar se je rodil France Prešeren, in več nego petdeset let, kar so izročili njegovo truplo rodni zemlji!

Bil je največji naš pesnik in njegova dela so izlivala ter še izlivajo blagoslov nad blagoslovom po zemlji slovenski! Kot podoba iz jekla se dviga France Prešeren iz naše preteklosti. Gradili smo ponosne božje hrame, gradili druge ponosne stavbe, a slovenska roka se ni genila, da postavi geniju mrtvega pesnika spodoben spomenik.

Tako je bilo do današnjega dne! Krut dolg je trl do tega dne narod slovenski! In kakor težek kamen je tlačil ta dolg vse zavedne Slovence, ki so bridko občutili, kako je narod nehvaležen nasproti pesniku, ki mu je ustvaril pesniški jezik ter mu odkril vse nebrojne lepote njegovega jezika! Dolg je danes poplačan in omejnjeni kamen je padel z našega srca! Z olehčano dušo se zavedamo, da je iz značaja našega naroda danes izginila črna lisa črne nehvaležnosti. Ta zavest je pred vsem, ki nas polni z neskajeno radostjo pri odkritju tega spomenika!

Zategadelj bodi izrečena čast vsakemu, ki je, in bodisi z najskromnejšim prispevkom, priskočil, da se je mogel dvigniti ta kameniti in bronasti spomenik sredi bele Ljubljane!

Ne izpolnil bi svoje dolžnosti, ako bi v tem slovesnem trenutku ne izpregovoril nekaj zahvalnih besed možem, ki so stali na čelu onemu delovanju, katerega sadove žanjemo danes. Priborili so si s tem nevenljivih zaslug in narod jih bo počastil s svojo hvaležnostjo. Spominjati se mi je našega ženstva, katero se je rade volje vpreglo v jarem za sveto nalogo, dobro vedoč, da si ne prisluži nikake hvale, posebno ne pri ljudeh, ki vidijo vse črno na svojem bližnjem, vse svetlo pa na šibkem svojem telesu. Mi pa smo pred tem spomenikom ponosni na svoje ženstvo,

katero je zopet in zopet pokazalo, da hoče imeti svoj prostor med delavci za našo narodno stvar. Kdor hoče kričati, naj v božjem imenu kriči, njegovo vpitje ne sega do žarnih visočin, kjer kraljuje slovenska ženska!

Navada je, da se pri taki slavnosti poda životopis moža, kateremu se odkriva spomenik. Meni se danes ne vidi potrebno, slediti tej navadi. Ponižno življenje Franceta Prešerna je itak znano vsakemu, komur so prešla v kri ponosna njegova dela. A življenje malo pomenja, le dela so večna! Ko se je nad Prešernom sklenila skromna gomila, ostala so za njim dela, katera so še danes najsvetlejša zvezda na obzorju našega slovstva. Komur so prešinila dušo, občuti njih moč, ki bode v Slovencih ravno toliko časa plamtela kakor moč vsakega drugega evangelija!

Velik je France Prešeren in podoben je hrastu, ki ima korenine v zemlji, mogočni vrh pa pod oblaki nebes. Pa tem večji je, ker mu na zemlji, iz katere je pognal, ne opazimo vrstnika. Visoko na vrhu samotari proti nebu, a kar je vzraslo za njim in pod njim, je dostikrat le bujno grmičevje, ki samo po ruši lazi, a kvišku rasti ne more. Vzlic temu pa se tolažimo, da ima zemlja, ki nam je dala Prešerna, v sebi še obilo in bogatih moči, ki se bodo z elementarno silo razvile in razplodile. Zatorej je današnje odkritje slavnost slovenske moči, slovenske javnosti in naših upov v slovensko bodočnost!

Pri veljavi in nedosežni ceni Prešernovih poezij je bila naravna posledica, da so žarki teh poezij prav brzo šinili daleč čez meje slovenske ter se razširili po vseh slovanskih zemljah. Kdo bi nas poznal dandanes, da nam neznana Vrba ni rodila nebeškega pesnika? France Prešeren nam je izkopal strugo, globoko in široko, po kateri se zliva do nas slovanski duh, skoval je vez, močno in izdatno, ki nas spaja z vsemi slovanskimi rodovi. Zatorej je današnje odkritje tudi slavnost vse-slovanska, česar nikomur ne prikrivamo in nikomur prikrivati nečemo!

Pri vsem tem pa je naša slavnost v svojem jedru slovenska in v najtesnejši zvezi z zemljo, ki nam daje življenje. Ta zemlja je, na kateri je pustil France Prešeren globoke sledove, in duh njegov jo preveva od Soče do Drave, od Triglava do Učke gore! To drugače biti ne more! France Prešeren — v tem pogledu ni zaostal niti za Trubarjem — razvnel, predahnil in pomladil je dušo slovenskega naroda kakor nihče pred njim. Zaspano, z malim zadovoljno in od vsakdanjosti živečo to dušo je vrgel France Prešeren iz ozkega, razvoženega in vsakdanjega tira, da je razvila peroti kakor sokol, kadar se hoče dvigniti v sinje zrakove. Boječe duše trepetajo in vzdihujejo, da se je s tem rodilo nasprotje v narodu. Ali to nasprotje se pri kulturnih narodih sploh zatreti ne da, to nasprotje pomenja gibanje, in vsako gibanje pomenja življenje. Tako je tudi v Slovencih in danes se lahko reče, da je od Prešernovih časov tako! V tem oziru se bodo pesnikovi sledovi v narodu slovenskem kazali dotlej, dokler bo živel ta narod! Zategadelj je današnje odkritje slavnost zbudene slovenske duše, hrepeneče po prostosti in po vsakovrstnem napredku. Tudi tega nikomur ne prikrivamo!

Od sedaj bode stal sredi našega mesta bleščeči ta spomenik! In Ljubljana, ki gori za vse, kar je koristno in častno slovenskemu imenu, ga sprejme s ponosom v vedno svoje varstvo, zvezavši tako samo sebe za vse večne dobe z nesmrtnim imenom Franceta Prešerna. In nebeški naš pevec bode objemal to mesto in njemu na srcu bode takorekoč ležala naša bela Ljubljana! Da se ta zveza nikdar ne razruši, to je up, s katerim izročamo mestnemu starejšinstvu spomenik! To pa se naj vsekdar zaveda, da mu je izročen zaklad, nad katerim mu bode vestno čuvati noč in dan! Vsekdar si bodimo v svesti, da je dal postaviti ta spomenik narod

slovenski in da so ga Ljubljani podarila slovenska srca, ki bi najraje bila dobrotljiva čez vse mere, ki pa se morajo pri svoji dobrotljivosti gibati v mejah, načrtanih po trdi usodi!

Tako bode stal spomenik Franceta Prešerna v srcu naših pokrajin! Stražar bode slovenskega značaja teh pokrajin! Ne čas, ne rja ga ne smeta razgledati! Kot sveto dediščino ga zapuščamo svojim potomcem! In ti naj ga obdajajo kakor bojna četa, katera odbija vse naskoke na očetno zemljo tako od severa, kakor od juga! Bil je pesnik in zategadelj je bil prorok! S proroško dušo se je oziral v prihodnost in svojemu narodu je zapustil izročilo, da se mu nekdanj usoda razvedri. Časi tega razvedrenja še niso napočili! Obilo je še temnih oblakov, ki črnijo nebo nad nami. Slovenska telesa, slovenska duša, vse se še zvija v sponah! Nekdaj se izvijemo iz njih, nekdanj bode jasno med nami in nad nami! Da se ti časi k nam čimprej oglase, to je želja, katero izrekam globoko iz svoje duše v vzvišenem trenutku, ko naj pade zagrinjalo raz spomenik, ki smo ga postavili sebi v čast, Francetu Prešernu pa v slavo in slavo!

Pri zadnjih govornikovih besedah se je razstrlo platno in oblit od zlatih solnčnih žarkov se je dvigal pred nami spomenik, ki so si ga naše duše tako želele! Naša srca so zavriskala veselja... v naših prsih se je godilo nekaj nepopisnega... vsi smo se zavedali velikosti tega hipa, vsi smo znali, da je to trenutek, ko se je naš narod povelečal kakor še nikoli!... Donebesni klici: slava in živio so pretresali zrak, z grada so pozdravili streli iz topov spomenik in iz tisoč in tisoč grl se je glasila himna „Hej Slovani!“ Godba je nato zaigrala še „Naprej zastava Slave“, potem pa so odposlanci raznih slovanskih narodov izročili svoje pozdrave. Govoril je najprej v imenu Rusov zastopnik ruskega vseučilišča v Peterburgu prof. Peter pl. Zabolotskij, v imenu Srbov podžupan belgrajski Petrovič, v imenu češkega naroda in mesta Prage, praški župan dr. Vladimir Srb, v imenu hrvaškega naroda in kraljevega stolnega mesta Zagreba zagrebški župan dr. Milan Amruš.

V imenu odbora za Prešernov spomenik je nato gosp. ravnatelj Senekovič izročil spomenik županu ljub., g. Iv. Hribarju. Ta se je z iskrenimi besedami spominjal velikih zaslug Prešernovih za narod slovenski vobče in posebej še za belo Ljubljano ter končal svoj nagovor tako-le:

„Hvaležnost je torej, ki mi nalaga izjaviti v imenu občinskega sveta ljubljanskega, da ta krasni, s požrtvovalnostjo vsega slovenskega naroda postavljeni spomenik prevzame v last in oskrbovanje bele Ljubljane. Naj stoji, kljubujoč vsem zemeljskim in podzemeljskim viharjem, stoletja in stoletja kot dokaz naše hvaležnosti in v izpodbujo kasnejšim rodovom. Spominu Prešernovemu pa večna slava!“

Razna društva in zastopstva so nato položila vence na vznožje spomenika, pevka društva so zapela pa še Prešernovo „Strunam“ zatem so odkorakala društva in korporacije mimo spomenika po Sv. Petra cesti, čez jubilejski most, po Kopitarjevih ulicah, Vodnikovem trgu mimo Vodnikovega spomenika, čez Mestni, Stari in Sv. Jakoba trg, po Trubarjevih ulicah, po Bregu, čez Turjaški trg po Gosposkih ulicah, po vzhodni in severni strani Kongresnega trga, po Šelenburgovih in Knaflovih ulicah mimo Valvasorjevega spomenika in po Bleiweisovi cesti pred „Narodni dom“.

Popoldne ob dveh je bil v veliki dvorani „Narodnega doma“ slavnostni obed, ki ga je priredil na čast slovanskim gostom mestni občinski svet ljubljanski. Čula se je še marsikatera oduševljujoča beseda. Govorili so g. župan Ivan Hribar, dr. Karel Triller, dr. Herold, K. Glavinič, dr. Milan Amruš, ravnatelj

Iv. Šubic, Gabrijela Preissova, Ljuba pl. Rabič-Gjalski in župan mesta Kranja, Šavnik.

Zvečer so se vršili še na raznih krajih komerzi pozno v noč.

Tako se je končalo vse v najlepšem redu brez vsake disharmonije! Zdelo se je, kakor bi bil duh Prešernove poezije proniknil v vso slavnost! . . . Nekako izpremenjeno je bilo vse . . . nebo nad nami in vse, kar nas je obdajalo . . . Ljubljana ni bila več Ljubljana! . . . Žal, da smo se tako hitro zopet pogreznili v vsakdanjost, da se je že drugi dan zopet stemnilo nad nami nebo, zahruli iz nova viharji! . . . — Kaj naj povemo skruniteljem Prešernovega spomina in njegovega spomenika? . . . Najbolje nič! —

Predavanje g. dr. Prijatelja o Prešernu, ki ga je imel na predvečer odkritja Prešernovega spomenika v „Mestnem domu“, je napravilo na poslušalce velik vtisk. Vsi, ki smo bili navzoči, smo čutili in se zavedali, da nam je podal dr. Prijatelj delo eminentne vrednosti, nekaj, kar je zahtevalo velike ljubezni do stvari in je absorbiralo ogromno duševnih sil. Vsakega posameznega stavka v njegovem predavanju smo bili odkritosrčno veseli, dasi se morda z njegovo vsebino nismo zlagali, vsaka beseda, ki jo je izgovoril, je bila globoko premišljena in je vršila poleg svoje navadne še drugo, rekli bi, tehnično nalogo. Kamenček na kamenček je pokladal in vse je kipelo z neko dobrodejno samozavestjo nasproti cilju, ki si ga je stavil g. predavatelj, ter zraslo naposled v dovršeno celoto, zlilo se v prekrasno harmonijo. Dr. Prijatelju bi ne bilo treba ničesar več pisati — njegovo ime ostane nepozabljeno! In vendar bi želel jaz, da bi predavatelj ne vztrajal pri vseh svojih mislih, ki jih je izrekel to pot o Prešernu, želel, da bi to svoje delo še enkrat preustrojl, še enkrat pretil. V formalnem oziru nam dr. Prijatelj ne more podati nič lepšega, nič popolnejšega, a v fino cizelirani, dragoceni posodi nam ponudi lahko nekaj, kar nam pojde še bolj v slast nego to, kar nam je ponudil zdaj. Dr. Prijatelj je še mlad, neizkušen, zato si je semtertja kaj umetno konstruiral in si razlagal tako, kakor se ne ujema z dejstvi življenja. Dr. Prijatelja čakajo še iznenadenja, in to je dobro, da — prijetna! Omenil bi lahko glede tega in onega kaj, toda omejiti se hočem na Prešernovo ljubezen. Gotovo je bila Julija Prešernu v nekem pogledu več nego ženska, zato je bil Prešeren baš pesnik! A bila mu je vsekakor tudi ženska! In če bi Prešeren tudi res ne bil nikdar govoril z Julijo — kar pa je precej dvomljivo — ali bi je ne bil navzlic temu lahko resnično ljubil, ljubil z vsemi silami svojega srca? Koliko ljubezni je na svetu, ki ostane večno prikrita in ki je tem večja, čim manj utehe je deležna! Dvojiti o resničnosti Prešernove ljubezni do Julije, se mi zdi nevarno! Brez te ljubezni bi bile najlepše Prešernove poezije — vsaj deloma — gole fraze! Še večja krivica pa se godi Prešernu, ako se smatra njegovo razmerje do Ane Jelovšekove kot neka temna stran v njegovem življenju. Čudno, kako se včasih zatrosi zmoti! Iz nizkotnega naziranja se porodi včasih kaj in to se podeduje od roda do roda! Neko besedico je izgovoril dr. Prijatelj, izgovoril pridušeno, boječe, kakor bi čutil, da je ta edina besedica v vsem njegovem predavanju preveč, in ta besedica je dirnila vsaj mene neljubo. Samo tri črke — a kaj je povedano ž njimi! Ne, v tem g. dr. Prijatelj nima prav! Njegovi zaključki slone na napačnih premisah! Tu ne izda niti pričanje lastne hčere Prešernove nič! Ona je poročala resnico, ali tako, kakor jo je opazila tedaj, ko je bilo življenje že ugonobilo poezijo onega razmerja. Tudi v zakonih ni drugače! Poročil ali ne poročil! Mi juristi vemo, kaj je po starem cerkvenem pravu zakrament zakona. „To je moja žena, to je moj mož“ — je zadostovalo, in naj je bilo kjerkoli! To, kar se smatra dandanes za zakrament